

УДК 378:[37.011.3-051:811]:81'255.4(045)

Бичек О. А.

РЕАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ВМІННЯ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ (НА ПРИКЛАДІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЕТИЧНИХ ВЕЧОРІВ)

У статті розглядається проблема реалізації культурологічної парадигми освіти майбутніх учителів-філологів на прикладі розвитку вміння художнього перекладу поетичних творів. Аналізуючи особливості художнього перекладу поезії та спираючись на власний досвід організації поетичних вечорів, автор визначає основні компоненти літературно-естетичної діяльності та безпосередньо пов'язані з ними види роботи з розвитку вміння художнього перекладу поетичних творів.

Ключові слова: культурологічна парадигма освіти, поезія, художній переклад, майбутні учителі-філологи, професійна діяльність.

На сучасному етапі модернізація освіти відбувається у контексті культурологічної педагогічної парадигми, в якій освіта розглядається як явище культури, а її мета як "введення особистості до світу культури й забезпечення діалогу двох систем: "людини в культурі" й "культури в людині" [11]. Принциповою відмінністю цієї моделі є розуміння якості освіти, яке за своєю сутністю є антипрагматичним, адже будуватиметься не на засвоєнні відповідної суми знань, а цінностей і змістів культури [6]. Таким чином, якість освіти вбачається не лише у знаннях, вміннях та навичках, які розглядаються більше як засоби освіти, а у розвитку особистості, її культурності та вихованості.

Звернення нами до мистецтва поезії в контексті культурологічної парадигми освіти пояснюється в першу чергу специфікою поетичного тексту, що передбачає його різні прочитання та заглиблення в позатекстові сфери.

Художній переклад поезії принципово відрізняється від інших видів перекладу специфікою свого предмету та колом окреслених проблем, на які не може бути остаточної відповіді. В методичній літературі художній переклад розглядається, як правило, в контексті розвитку предметної літературної компетентності [5]. Проте, недостатньо акцентується увага на його ролі в формуванні професійної компетентності майбутніх учителів-філологів, чим і обумовлена актуальність нашої статті. Слід також зазначити, що поняття "художній переклад" застосовується й у метафоричному значенні ("будь-яке мистецтво – це переклад"). Так, Н. Ванханен у передмові до художніх перекладів поетичних творів, здійснених учнями середньої школи, зазначає: "в той момент, коли людина бере до рук ручку, фарби або музичний інструмент, вона робить переклад життєвого матеріалу у сферу мистецтва" [3, с. 5].

Отже, художній переклад розглядається як творчість, хоча й специфічна ("перекодування відкритих і прихованих сенсів, закладених у творі оригіналу, на іншу мову, або відшукування еквівалентів тих сенсів у мові, на яку перекладають" [8, с. 58]), яка пропонує постійний пошук нових шляхів і рішень, що може слугувати засобом створення творчого майданчика, метою якого є активізація творчої діяльності майбутніх учителів-філологів, виявлення індивідуальних здібностей і, як наслідок, самостійна продуктивна діяльність, практичне застосування отриманих знань та розвиток умінь, необхідних для просування як у професійній сфері, так і в особистісному зростанні.

Метою цієї статті є виявлення шляхів розвитку вміння художнього перекладу поетичних творів у контексті формування професійної готовності майбутніх учителів-філологів. Із поставленої мети випливають такі завдання: 1) охарактеризувати особливості художнього перекладу поезії; 2) визначити основні компоненти літературно-естетичної діяльності з розвитку вміння художнього перекладу поетичних творів та безпосередньо пов'язані з ними види роботи; 3) спираючись на власний досвід організації поетичних вечорів, проілюструвати ефективність розвитку професійно-творчої активності майбутніх учителів-філологів.

Процес перекладу поезії потребує особливого мовного чуття та здібностей і є набагато складнішим, ніж переклад прозового твору. Особлива організація поетичного тексту накладає, з одного боку, додаткові обмеження, а з іншого, – посилює роль особистості перекладача та апелює до його власного світосприйняття та читацького досвіду. Експериментальним шляхом доведено, що метафоричність, яка характеризує поезію найбільше, в перекладах втрачається майже наполовину [9; 13]. У ракурсі нашого дослідження вважаємо за доцільне звернути увагу на такі особливості художнього перекладу поезії:

1) Неможливість повного збереження змісту, форми та інтонаційно-ритмічних властивостей оригіналу, зв'язку його звучання та значення, що пояснюється відмінністю в структурно-типологічних

особливостях мов оригіналу й перекладу, які беруть участь у комунікації [9]. Таким чином, переклад поетичних текстів надає більше матеріалу для спостереження, ніж прозові переклади, що, в свою чергу, сприяє розвитку вміння сприйняття мистецтва взагалі, спрямованого на виховання майбутніх учителів-філологів, формування в них емоційно-позитивного і діяльнісного ставлення до мистецтва слова зокрема, розуміння характеру і логіки його розвитку, вміння літературно-творчої діяльності.

2) В поетичних текстах слова набувають функції творення сенсу, що обумовлюється порядком розташування їх у рядку, "щільністю віршованого ряду", "змістозвуком" [9]. Отже, підрядковий переклад поетичного тексту не в змозі передати різноманітність змістових, емоційно-образних, інтонаційно-логічних зв'язків вірша. Саме цим пояснюється необхідність ознайомлення з поетичними перекладами поетичного твору, їх демонстрація, втілення через художнє рішення, образну ідею, що у нашому випадку є однією з умов організації поетичних вечорів.

3) У поетичному перекладі можуть відкритися нові змістові та стильові нюанси, які неможливо розглядати в оригіналі, але є відкритими за умови звернення до художніх ресурсів мови перекладача та його власного світосприйняття [9; 10]. Отже, на перший план висувається особистість перекладача, який, спираючись на особливості рідної мови, власне прочитання оригіналу, здібності розуміти задум автора, переносить поетичний текст у площину іншої свідомості та культури. Таким чином, переклад – це особливий твір мистецтва, в якому поєднується відображення світосприйняття автора та концептуальна картина світу перекладача. На підтвердження цієї думки Г. Н. Маллалієв наводить відомий вислів В. Жуковського: "Перекладач у прозі – раб, перекладач у віршах – суперник" [9]. Процес перекладу залежить також від суб'єктивних можливостей (здібностей) і вмінь перекладача.

4) У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу ідея про важливість творчого синтезу в процесі перекладу поезії, що пояснюється неподільністю поетичного твору, який є "єдністю ідеї, образу слова, ритму, інтонації, звукопису та композиції". Так, О. Радчук щодо недоліків "філологічних" перекладів зазначає, що вони відбивають якусь одну сторону твору чи щонайбільше дві-три і зазвичай "буквальні, зосереджені лише на семантиці слів і не передають гармонію оригіналу як поліструктури" [13, с. 280]. Відомий також вислів Іллі Еренбурга про те, що "навіть репродукції картин дають більше уявлення про оригінал, чим прекрасні поетичні переклади" [7, с. 308]. На нашу думку, з методичної точки зору, йдеться про інтегровані якості нашого інтелекту: формування навичок мислелітності та розвиток уяви, адже, залучаючи до "прочитання" поетичного твору інші види мистецтва, відбувається процес інтегративного мислення, і читач-перекладач має досвід спілкування не з окремими видами мистецтва, а зі Світом Мистецтва в цілому. Отже, розвиваючи вміння сприйняття мистецтва поезії, фокус уваги читача зміщується від усвідомлення головної ідеї твору до розуміння того, яким чином ця ідея донесена.

Спираючись на вказані особливості художнього перекладу поезії, доходимо висновку, що одним із аспектів формування професійної готовності майбутніх учителів-філологів в контексті культурологічної парадигми має стати розвиток уміння художнього перекладу поетичних творів, яке можна віднести до літературно-естетичної діяльності.

В методичній літературі виділяють три основні компоненти готовності до професійної діяльності педагога: психологічний (особистісно-мотиваційний), теоретичний (змістовий) та практичний (діяльнісний), серед яких психологічний компонент є змістостворюючим [4]. Відповідно до зазначеної моделі вважаємо за доцільне визначити три основні компоненти літературно-естетичної діяльності та безпосередньо пов'язані з ними види роботи з розвитку вміння художнього перекладу поезії в процесі організації поетичних вечорів:

1. Художньо-естетична спрямованість

Художньо-естетична спрямованість означає розвиток емоційного сприймання красивого в мистецтві та навколишній дійсності, що спонукає до творчої діяльності. Для формування цього компоненту вважаємо за доцільне пропонувати обговорення відео поезії на класичні англійські поетичні твори (поезія Байрона, Шеллі, Кітса, Фроста) та відео кліпів пісень, тексти яких мають літературно-естетичну цінність (наприклад, пісні Стінга "Englishman in New York", "Russians"). Таким чином, сприймання поетичного твору (читання-переклад) розвиватиме інтегративне мислення, що дозволить охопити свідомість цілісно, поєднуючи почуття, емоції, мислення та духовні переживання. Однак слід пам'ятати, що відео поезія, як і будь-який екранний тип синтетичних видів мистецтва, здатна встановлювати певні рамки сприйняття [2, с. 23]. Важливу функцію критичного мислення в цьому випадку буде виконувати процес перекладу з іноземної мови, сповільнюючи процес рецепції і не дозволяючи таким чином позбавити глядача власного простору тлумачень. На нашу думку, доцільно також застосовувати перегляд відео поезії іноземною мовою, яку студенти не вивчають, залучаючи текст перекладу оригіналу. Так, наприклад, для експерименту ми пропонували перегляд відео за французькими класичними поетичними творами. Краса поетичної мови (мелодійність, ритмічність, фонетичне звучання) у поєднанні з відео рядом сприяє, на нашу думку, більш вільному характеру пізнання, адже інтегративне мислення характеризується синтезом вербального й образного компонентів, що викликає безліч асоціацій і тісно пов'язане з синестезією. Бажано продумати проблемні запитання, пропонуючи таким чином студентам побути в ролі режисерів і сценаристів, критично та творчо сприймаючи відео

інтерпретації поетичних творів. Відповідна форма роботи також сприяє мотивації та налаштуванню студентів на більш складний вид роботи – порівняння оригіналу та перекладу (або декількох перекладів) поетичного твору.

2. Літературно-естетична освіченість

Цей компонент літературно-естетичної діяльності характеризується обізнаністю студентів у галузі мистецтва слова, вмінням теоретично осмислювати закономірності побудови художніх творів, розумінням змісту їх духовної сили та вмінням добирати високохудожні твори для естетичного виховання школярів. Реалізації літературно-естетичної освіченості у контексті нашого дослідження сприятиме, насамперед, порівняння оригіналу та перекладу поетичного твору, яке в процесі організації та проведення поетичного вечора відбувається у формі активної творчої діяльності студентів (режисура та демонстрація поетичного твору, втілення головної ідеї через художнє рішення та образну дію, залучення глядача до співучасті з учасниками поетичного вечора). У нашій практиці ми застосовували не лише англійський оригінал і його українськомовні та російськомовні переклади, а й переклади російської класики українською та англійською мовами. Так, наприклад, звернення до зіставного аналізу російського, українського та англійського текстів вірша М. Гумільова "Жираф" яскраво демонструє, як структура поезії міцно прив'язана до своєї мови, й те, як зміна мови тягне за собою асоціативні зрушення, починаючи вже з назви вірша (зміна роду в українськомовному перекладі). Отже, "занурення" в творчий процес перекладача поетичного твору під час підготовки власного виступу – декламації поетичного твору (який теж можна вважати своєрідним "перекладом", власним прочитанням) сприяє переорієнтації майбутніх учителів-філологів з інформаційно-знаннєвої, пізнавально-наукової площини до продуктивної творчості, що і є основою культурологічного підходу.

3. Професійно-творча активність

Основою професійно-творчої активності є вміння високохудожньої інтерпретації або (за наявності відповідних здібностей) художнього перекладу поетичних творів, прагнення до художньо-творчого самовдосконалення та дослідницький підхід до майбутньої педагогічної діяльності. Мотивацією слугують, як правило, вірші, які студентам сподобались найбільше. Метою в цьому випадку є не професійний переклад, а, насамперед, глибше осягнення майбутніми учителями-філологами оригіналу поетичного твору, адже значення мистецтва в розвитку особистості полягає в формуванні творчого мислення, у наданні "свіжості" та оригінальності думці, зумовлює сміливість і нестандартність рішень, що сприяє творчому самовиявленню та самореалізації.

Проілюструємо означені можливості на прикладі нашої роботи над віршем Блісса Кармена "A Vagabond Song" в процесі організації поетичного вечора. Чіткий ритм, нескладна форма, насичена метафоричність та близька всім тематика ("Пори року") слугували для нас критеріями ефективного використання цього вірша протягом багатьох років як на практичних заняттях, так і в позааудиторній роботі. Зокрема, під час вивчення вірша напам'ять (завдяки багаторазовому повторенню) можна було помітити зв'язок звучання та значення (дієслово "to call" та його співзвучність з українським "поклик" та російським "колокол"). Останній же раз у процесі підготовки поетичного вечора студенти звернули увагу на специфіку сприйняття вірша декламаторами різної статі. Перевага чоловічої декламації пояснювалася метафорою в останній строфі вірша (образ циганки, яка зачаровує своєю красою ліричного героя). Пропонуємо оригінал вірша:

*There is something in the autumn that is native to my blood –
Touch of manner, hint of mood;
And my heart is like a rhyme,
With the yellow, and the purple and the crimson keeping time.*

*The scarlet of the maples can shake me like a cry
Of bugles going by.
And my lonely spirit thrills
To see the frosty asters like a smoke upon the hills.*

*There is something in October sets the gypsy blood astir;
We must rise and follow her,
When from every hill of flame
She calls and calls each vagabond by name.*

Завдання художньо перекласти вірш спочатку було запропоновано лише з метою прочитання вірша українською мовою для кращого розуміння його глядачами. Вірш переклала студентка, і вона ж запропонувала декламацію власного перекладу із залученням елементів естрадного мистецтва (акторські здібності, принцип зовнішнього оформлення – відповідний костюм, святковість). Пропонуємо переклад:

*Щось є у осені, рідне до крові моєї,
Доторку образ, духу відтінок...
І серце моє миті римусь
То золотаво,
то багряно,
а то й ясно-червоно.*

*Кленовий пурпур вдаряє мене, як той зойк,
як звуки горна, що повз мене.
Йї дух мій тріпоче, самотній,
узрівши айстри морозні,
як дим на узвишшях.*

*Щось в жовтні є те, що будить
пристрасть циганської крові.
Підвішишь, простуєм за нею.
Бо кожен пагорб, як вогник,
що шле до нас поклик і поклик.*

(переклад Катерини Гніп, студентки 2 курсу)

Неймовірно, але в процесі декламації учасники вечора "побачили" ліричну героїню (саму Осінь), яка грайливо описує свою чарівність, говорячи про себе у третій особі. Отже, на поетичному вечорі вірш було представлено студентом, який читав оригінал, та студенткою, яка запропонувала власний переклад українською мовою. Ми не впевнені, що всі глядачі "прочитали" вірш як учасники вечора, але досвід цих учасників важко переоцінити. Отже, художній переклад поетичного твору та його презентація пропонують постійний пошук шляхів та рішень, а також здатні відкрити нові змістові особливості та стильові фарби, які в оригіналі поетичного твору не є очевидними.

Таким чином, можна зробити висновок, що одним із аспектів методичної підготовки майбутніх учителів-філологів має стати діяльнісний підхід до художнього перекладу поетичних творів, який орієнтований на розв'язання завдань виховання та формування професійної компетентності в контексті реалізації культурологічної педагогічної парадигми.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці критеріїв добору віршів для художнього перекладу та декламації, а також у подальшому пошуку шляхів формування особистісних якостей майбутніх учителів-філологів засобами мистецтва слова та синтетичних видів мистецтва.

Використані джерела

1. Бастун М. В. Культурологічний підхід в освіті та його психолого-педагогічне забезпечення / М. В. Бастун // Горизонти образования. – 2012. – № 3. – Т. 2 (36). – С. 170–175.
2. Бичек О. А. Розвиток критичного та творчого мислення майбутніх учителів-філологів у процесі застосування синтетичних видів мистецтва у професійній діяльності / О. А. Бичек // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка – Вип. 141. – Чернігів : ЧНПУ, 2016. (Серія : Педагогічні науки). – С. 22–24.
3. Ванханен Н. "Дух, а не буква". Несколько слов о переводе / Н. Ванханен // Иностранная литература. – 2010. – № 12. – С. 5–7.
4. Давкуш Н. В. Готовність майбутніх педагогів до професійної діяльності як результат підготовки в педагогічному університеті / Н. В. Давкуш // Вісник Черкаського університету. – Вип. 165. – Черкаси : ЧНУ, 2009. (Серія : Педагогічні науки). – С. 94–96.
5. Демчик М. Методичні підходи до вивчення перекладів творів світової літератури у шкільній програмі / М. Демчик // Науковий вісник Ужгородського університету (Серія: Філологія. Соціальні комунікації). – Вип. 2 (32). – Ужгород : УжНУ, 2014. – С. 103–106.
6. Жерносенко И. А. Культуротворческие основания современной образовательной парадигмы / И. А. Жерносенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eurazistvo.ru/category/vipusk3/rubrika-4-kulturotvorchestvo-ot-idei-k-voploshheniyu/>
7. Захарченко (Янушевська) О. М. Особливості поетичного перекладу. Порівняльна характеристика оригіналу й перекладу / О. М. Захарченко (Янушевська) // Система і структура східнослов'янських мов. – 2012. – Вип. 4. – С. 303–314 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sissm_2012_4_36
8. Кравченко С. Художній переклад як діалог культур: семантично-експресивна співвідносність лексичних еквівалентів у польських перекладах української поезії (на матеріалі часопису "Biuletyn Polsko-Ukraiński") / С. Кравченко // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. – Луцьк : Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2013. – № 3 (252). – С. 57–63.
9. Маллалиев Г. Н. Проблемы художественного перевода поэзии : На материале поэтических текстов русской и табасаранской литератур : автореферат дис. ... канд. филол. наук : 10.01.02 / Дагестан. гос. пед. ун-т. – Махачкала, 2006. – 22 с.

10. Нестеров А. Поэзия и стереометрия, или Перевод как воля и представление / А. Нестеров // Иностранная литература. – 2010. – № 12. – С. 144–165.
11. Отич О. М. Культурологічна педагогічна парадигма як методологічна основа сучасної освіти / О. М. Отич // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zbirnik.mihmd.edu.ua/2010_5_ua/21.pdf.
12. Отич О. М. Мистецтво у змісті професійної підготовки майбутнього педагога професійного навчання : навч.-метод. посіб. / О. М. Отич. – Полтава : ІнтерГрафіка, 2005. – 200 с.
13. Радчук О. Структурна концепція віршованого перекладу / О. Радчук // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – № 2. – С. 276–284.

Бычек Е. А.

**РЕАЛИЗАЦИЯ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ ОБРАЗОВАНИЯ
БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ-ФИЛОЛОГОВ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ УМЕНИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ
(НА ПРИМЕРЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПОЭТИЧЕСКИХ ВЕЧЕРОВ)**

В статье рассматривается проблема реализации культурологической парадигмы образования будущих учителей-филологов на примере развития умения художественного перевода поэтических текстов. Анализируя особенности художественного перевода поэзии и ссылаясь на собственный опыт организации поэтических вечеров, автор выделяет основные компоненты литературно-эстетической деятельности и непосредственно связанные с ними виды работы с целью развития умения художественного перевода поэтических текстов.

Ключевые слова: культурологическая парадигма образования, поэзия, художественный перевод, будующие учителя-филологи, профессиональная деятельность.

Bychek O. A.

**APPLICATION OF CULTUROLOGICAL PARADIGM OF EDUCATION
TO THE PROCESS OF DEVELOPING THE SKILL OF ARTISTIC TRANSLATION
OF POETRY IN FUTURE TEACHERS-PHILOLOGISTS**

Discussed is the problem of culturological paradigm of education of future philologists in the process of developing the skills of artistic translation of poetry in the process of organizing poetic parties. The poetic text implies its various interpretations and deepening into its extralinguistic sphere. Artistic translation requires permanent search for new ways and solutions that can serve as a means of creating the platform for stimulating creative activity of future teachers of philology, identifying individual abilities and productive activity, practical application of the acquired knowledge and development of skills necessary for promotion in both professional and personal spheres.

Poetic translation may disclose the new content and style nuances which might be neglected in the original but are open subject to access to the artistic resources of the translator's language and his / her world perception. Consequently, the personality of an interpreter is put on the foreground; that is one of the conditions for self-realization. Besides, very important is the creative synthesis that is closely related to integrative thinking and synthetic forms of art.

Regarding the main components of readiness for professional activity of a teacher, such as: psychological (personality-motivational), theoretical (content) and practical (activity) we identify three main components of literary and aesthetic activities and directly related to them types of work aimed at developing the ability to translate literary poetry in the process of organizing poetry parties. They are: artistic and aesthetic orientation which implies discussing the video to classical English poetry; perception of a poetic work (reading and translating) that enhances the development of integrative thinking which enables holistic comprehension combining feelings, emotions, thinking and spiritual experiences. Literary and aesthetic education implies comparing the original to its translation which in the process of organizing and conducting a poetic party takes the form of an active creative activity of students: directing and demonstration of a poetic work, the embodiment of the main idea through artistic decision and figurative action, involving the viewer and participants.

Professional and creative activity, the basis of which is the ability to highly artistic interpretation or artistic translation of poetry, the desire for artistic and creative self-improvement, and research approach to future pedagogical activities. The main purpose in this case is deeper understanding of the poetic work, because the value of art in the development of personality is that it fosters creative thinking, new thought, encourages making non-standard decisions that promote creative self-expression and self-realization.

Key words: culturological paradigm of education, poetry, artistic translation, future teachers-philologists, professional activity.

Стаття надійшла до редакції 27.07.2017.